

Laatvlieger

Eptesicus serotinus

De laatvlieger is een grote vleermuis met een donkerbruine tot soms geel- of goudbruine rug, die geleidelijk overloopt in de geelbruine buik. Hij heeft een brede, zwarte snuit en korte zwarte oren. Laatvliegers hebben brede vleugels: de vlieghuid begint al aan de teenbasis. De laatste paar staartwervels steken buiten de staartvlieghuid, kenmerkend voor het geslacht *Eptesicus*. De kop-romplengte bedraagt tot 82 mm, de spanwijdte tot 38 cm en het gewicht tot 25 g (SCHOBER & GRIMMBERGER 1998).

In de vlucht zijn laatvliegers te herkennen aan de gestrekte brede vleugels en de relatief trage vlucht. In open terrein zijn de echolocatiepuls hard, in besloten omgeving maken ze kortere pulsen met een hogere frequentie (KAPTEYN 1997B, SKIBA 2009). Individuen vliegen 20-30 minuten na zonsondergang uit (JONES & RYDELL 1994, SCHOBER & GRIMMBERGER 1998).

Leefomgeving

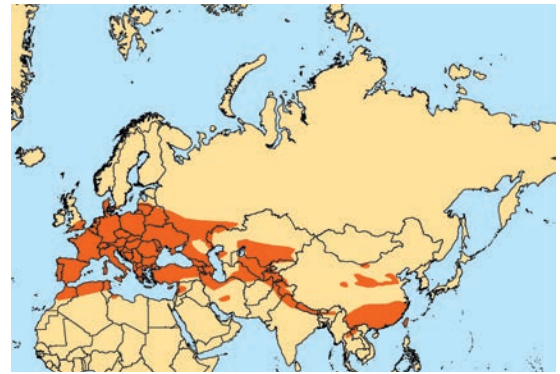
Laatvliegers jagen, op 3-5 m hoogte in wijde, regelmatige cirkels, in kleinschalig agrarisch landschap, open structuurrijk bos, dorpen en aan de randen van steden. Ook jagen ze bij lantaarnpalen en boven waterpartijen. Bij winderig weer vliegen ze vooral in de beschutting van bomenrijen en heggen (DIETZ ET AL. 2011, GAISLER ET AL. 1998, KAPTEYN 1995, 1997B, SIMON ET AL. 2004, VERBOOM & HUITEMA 1997).

Zomer- en winterverblijven bevinden zich in nauwe ruimten in gebouwen, zoals onder dakpannen, in ventilatieschachten, dilatatievoegen, of achter luiken. Vogel- of vleermuiskasten worden nauwelijks gebruikt. Kraamverblijven bevinden zich in ruimten waar het gemiddeld 22°C of warmer is. Vaak worden meerdere locaties in een gebouw gebruikt, of meerdere verblijven binnen een paar honderd meter afstand. Vrouwtjes zijn vaak plaatstrouw aan hun kraamverblijf (DIETZ ET AL. 2011, HARBUSCH & RACEY 2006, KORSTEN 2012, SIMON ET AL. 2004).

De dieren overwinteren van oktober tot eind maart solitair of in kleine groepjes in ruimten die niet kouder worden dan 2-4°C, hoewel ze korte tijd temperaturen tot -6°C tolereren. Ook kunnen ze tegen een lage luchtvochtigheid. Vanwege hun verblijf in gebouwen worden ze tijdens wintertellingen niet of nauwelijks waargenomen. Seksueel actieve dieren zwermen voor de ingang van groeven, hoewel ze daar niet overwinteren (DEKKER & LIMPENS 2007, JANSSEN 2008, KAPTEYN 1997B, SCHOBER & GRIMMBERGER 1998, SIMON ET AL. 2004).

Voedsel

Het dieet bestaat vooral uit grote kevers, maar ook nachtvlinders en verschillende soorten muggen worden gegeten (BECK 1995, VAUGHAN 1997). De dieren jagen soms in groepjes op zwermen kevers (DIETZ ET AL. 2011). Ook worden insecten op de grond gevangen, bijvoorbeeld loopkevers, veenmollen en dagactieve insecten die op de grond of op de vegetatie rusten (DIETZ ET AL. 2011, VAUGHAN 1997).

Areaal

Het areaal strekt zich uit over het grootste deel van Europa en loopt tot de oostkust van China. Laatvliegers komen overwegend in laagland voor en zijn standvleermuizen: winter- en zomerverblijf kunnen zich zelfs in hetzelfde gebouw bevinden (SCHOBER & GRIMMBERGER 1998, SIMON ET AL.

▶ Laatvlieger.
Foto: Paul van Hoof.
Serotine.

2004). De afstand tussen zomer- en winterverblijven is dan ook meestal kleiner dan 50 km (SIMON ET AL. 2004). De grootst gemeten verplaatsing is 330 km (HAVEKOST 1960).

Voorkomen in Nederland

Prehistorie

Er zijn geen gegevens over het voorkomen van de laatvlieger in Nederland in deze periode.

Historische gegevens tot 1946

De laatvlieger werd door Van Bemmelen (1864) als algemeen aangegeven. Tussen 1866-1946 werden op 47 plaatsen door heel Nederland laatvliegers aangetroffen (BELS 1952). De soort werd beschouwd als een van de meest algemene vleermuizen.

Periode 1946-1969

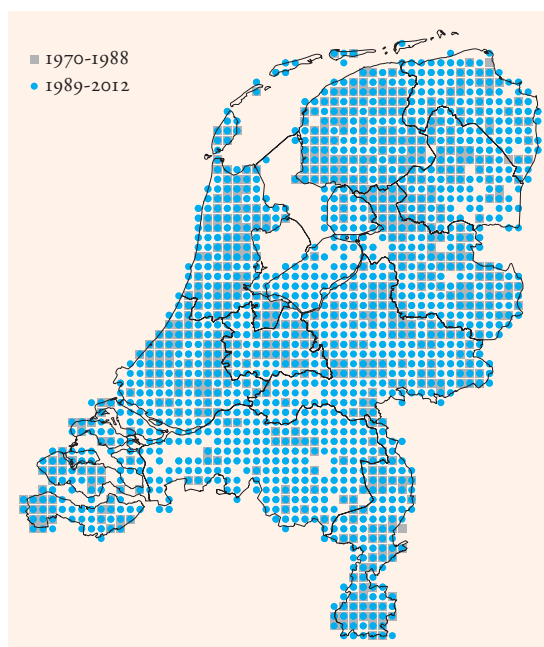
De laatvlieger komt in deze periode in heel Nederland voor, met uitzondering van de Friese Waddeneilanden, de IJsselmeerpolders, Goeree-Overflakkee en Schouwen-Duiveland. Ook werden op kerkzolders in vrijwel alle provincies kraamkolonies gevonden (VAN WIJNGAARDEN ET AL. 1971). In de Zuid-Limburgse mergelgroeven werden in 1936-1951 slechts zes individuen aangetroffen (BELS 1952).

Periode 1970-1988

Het verspreidingspatroon is weinig veranderd, maar er zijn in de IJsselmeerpolders en op Vlieland enkele vindplaatsen bij gekomen. De meeste waarnemingen komen uit Noord-Holland en het westen van Friesland (GLAS 1986, GLAS & VOÛTE 1992F).

Periode 1989-2012

De laatvlieger wordt wederom in vrijwel het hele land waargenomen. In deze periode zijn er ook waarnemingen van alle Zuid-Hollandse en Zeeuwse eilanden, de IJsselmeerpolders en de Waddeneilanden. Slechts in een paar atlasblokken is de soort niet vastgesteld. De Nederlandse

◀ Parende laatvliegers.
Foto: René Janssen.
Mating serotines.

populatie werd in 2006 op 25.000-40.000 voortplantende dieren geschat (ZOOGEREENIGING VZZ 2007).

Veranderingen en oorzaken

Omdat laatvliegers vrijwel altijd overwinteren in zeer besloten en ontoegankelijke ruimten, zijn er geen betrouwbare gegevens van de ontwikkelingen in de aantallen overwinteraars. Ook zijn er niet voldoende systematisch verzamelde gegevens buiten de winterperiode om iets over trends te kunnen zeggen. Uit kerkzolderbezoeken tussen 1992-1995 in Zuid-Holland bleken drie eerder bekende kolonies uit de jaren 1960 niet meer aanwezig te zijn (MOS-TER ET AL. 1996). Het is echter niet duidelijk of deze kolonies zijn verdwenen of dat ze zijn verhuisd.

In de laatste periode zijn laatvliegers op meer plaatsen waargenomen dan daarvoor, maar het is niet zeker of er sprake is van verandering in aantallen of in verspreiding. Een belangrijke reden voor de toename van het aantal vindplaatsen is het toegenomen gebruik van batdetectors in de laatste periode, waarmee de aanwezigheid van de laatvlieger eenvoudig kan worden vastgesteld.

Bedreigingen en bescherming

De laatvlieger is kwetsbaar vanwege de lage reproductiesnelheid en de hoge mate van trouw aan het kraamverblijf in combinatie met de beperkte migratie (SIMON ET AL. 2004). Verstoring en vernietiging van verblijven is daarmee op lokaal niveau een bedreiging. Houtconservering op kerkzolders kan mogelijk leiden tot sterfte onder jonge dieren en tot het verlaten van de zolder (DIETZ ET AL. 2011, GLAS & BRAAKSMA 1980). Sterfte kan ook optreden door het afsluiten van in- en uitvliegopeningen of door verstrikking in de

▶ Rustende laatvliegers op een zolder. Foto: Paul van Hoof.
Roosting serotines inside an attic.

pluizen van dampremmende folies (WARING ET AL. 2013, ZOOGDIERVERENIGING VZZ 2007). Buiten de verblijfplaatsen kan verlies van jachtgebied en doorsnijding van vliegroutes een bedreiging vormen, bijvoorbeeld door de aanleg van (snel) wegen.

Carolien van der Graaf

SUMMARY

*Serotine *Eptesicus serotinus**

The serotine is common throughout the Netherlands. The use of bat detectors has given more insight into its distribution. There are no indications that population numbers are either increasing or decreasing. Calls of hunting serotines have been heard in countryside areas, in forests and on the edge of urban areas. The species' nursery colonies are found exclusively inside buildings.